

# **SOCIÁLNÍ PRÁCE V KONTEXTU SOCIÁLNÍHO PODNIKÁNÍ**

## **studentský výzkum**

Vendula Gojová, Marcela Kabeláčová, Šárka Ulčáková, Anna Waniová

Fakulta sociálních studií  
Ostravská univerzita

UNIVERSITAS  
OSTRAVIENSIS



# Obsah

- sociální podnikání a koncept integrace
- diskuse získaných poznatků s výsledky kvalitativní fáze výzkumu “Sociální práce v oblasti sociálního podnikání”

Výzkum je podpořen v rámci Studentské grantové soutěže Ostravské university. Tento výzkum realizují studentky doktorského a magisterského studia Fakulty sociálních studií Ostravské university v období únor – prosinec 2012.

Cílem výzkumu je pokusit se odpovědět na otázku:

Jaké jsou oblasti a podoby sociální práce uplatňované v oblasti sociálního podnikání?





Obecně se od **sociální práce** očekává, že bude svým klientům poskytovat ochranu před sociální exkluzí a podporovat je v jejich **reintegraci** do společnosti (Castel, 2003) → **zaměstnání** je klíčovým pojmem integrace →  
→ sociální práce sama o sobě ale obvykle není schopna vytvářet pracovní příležitosti.

**Sociální ekonomika** (Noya, Clarence, 2007) = propojování ekonomických aktivit se sociálními a/nebo environmentálními cíli a používání postupů a metod práce se sociálním užitkem.

Cílem tohoto příspěvku je **identifikovat způsoby naplňování integračních cílů zkoumaných sociálních podniků.**

# Výzkumný proces

## Dvě fáze

- kvalitativní
- kvantitativní





# 1. fáze (kvalitativní)

Výzkumný cíl– přispět k poznání reality sociálního podnikání a identifikovat možnosti sociální práce v oblasti sociálního podnikání

Polostrukturované rozhovory se sociální pracovníky-zakladateli. Tři kategorie sociálních podniků podle toho, zda je v nich zaměstnán sociální pracovník:

1. Sociální podnik, kde je zaměstnán sociální pracovník
2. Sociální podnik, kde je zaměstnána osoba, která se primárně zabývá sociálními problémy zaměstnanců (cílové skupiny), ale tato pracovní pozice není nazvána „sociální pracovník“
3. Sociální podnik, kde není zaměstnán nikdo z výše uvedených kategorií

Rozhovory byly analyzovány metodou zakotvené teorie.

## 2. fáze (kvantitativní)

- s cílem otestovat model vzniklý na základě analýzy 1. fáze výzkumu
- Respondenti – čeští sociální podnikatelé/zakladatelé (v současnosti asi 80 v České republice)



# Sociální podnikání

V období, kdy problémy ekonomik tzv. vyspělých států nabírají na intenzitě, bychom se měli zaměřit na nové alternativní formy podnikání, které by mohly změnit, alespoň v malém měřítku, problematiku (ne)zaměstnanosti.

Na sociální podnikání lze nahlížet (Lehner, 2012):

- **na mikroúrovni**, jako na podnikatelské činnosti zacílené na zaměstnávání skupin osob ohrožených nezaměstnaností,
- **na makroúrovni**, jako na strategie států ulevit svým rozpočtům v oblasti social welfare a přenést tak část své zodpovědnosti na jiné subjekty



# Work Integration Social Enterprise

- určen pro sociální integraci osob a komunit prostřednictvím jejich zařazení na trh práce (EMES, 2003)
- jejich fungování často nezávisí na jejich produkci
- obvykle paralelně poskytují sociální služby a podporu cílovým skupinám a skupinám aktivně participujícím na dění v těchto podnicích
- ne-pro-ziskově (*non-for-profit*) a sociálně orientované organizace a sdružení, podniky komunální a aktivity sociálně odpovědných podniků, zejména sociálních firem (poskytujících cílovým skupinám asistované zaměstnávání)







Objekty našeho výzkumu byli sociální podnikatelé/podnikatelky, kteří vedli (a také zakládali) právě sociální podniky typu WISE.

Cílem sociálních podniků typu WISE je tedy **sociální integrace zaměstnanců do společnosti prostřednictvím jejich pracovního uplatnění**. Tato integrace nemusí pouze spočívat v zaměstnanosti jako takové, ale rovněž může mít podobu vzdělávání a karierního růstu (tedy ve zvyšování zaměstnatelnosti).

# Koncept sociální integrace

Integrace, v sociologickém kontextu (Lockwood in Zollschan, Hirsch, 1964), vyjadřuje stabilní, kooperující vztahy uvnitř jasně definovaného sociálního systému.

Integrace může být také nahlížena jako proces posilující vztahy uvnitř systému a uvádějící nové aktéry a skupiny do systému a jeho institucí.

Integrace je výsledkem vědomé a motivované interakce a kooperace jednotlivců a skupin. Přičemž je kladen důraz právě na **uvědomovanou interakci všech zainteresovaných, tedy sdílení společného cíle.**





Je **bláhovou** představou (Goldhorpe et al., 1968-1969), že integrace skupin osob znevýhodněných skupin na trhu práce dosáhneme **pouze tím, že zvýšíme mzdy, zlepšíme pracovní podmínky a zavedeme liberálnější politiku zaměstnanosti.** Změny jedné části systému sice systém ovlivní, ale kýženého cíle nedosáhnou.

# Formy sociální integrace (Esser, 2000)

1. *Aculturation* (také termín *socialisation*) proces, kterým jednatel získává znalosti, kulturní standardy a kompetence potřebné k úspěšnému působení ve společnosti (ve smyslu interaction)
2. *Placement* znamená individuální získání pozice ve společnosti – ve vzdělávacím nebo ekonomickém systému, v profesích, nebo jako občan. Placement také zahrnuje získání/osvojení práv spojených se specifickými pozicemi a příležitost vybudovat sociální vztahy a získat kulturní, sociální a ekonomický kapitál.
3. *Interaction* je uskupení vztahů a sítí jednotlivci, kteří sdílejí vzájemnou orientaci. Toto zahrnuje přátelství, romantické vztahy nebo manželské svazky, nebo obecnější členství v sociálních skupinách.
4. *Identifikace* odkazuje na individuální identifikaci se sociálním systémem: jednatel se vidí jako součást kolektivního celku.



## Formy sociální integrace (Defourny, 2006)

V souvislosti se zaměstnáním.

1. Přechodné zaměstnání, které umožní znevýhodněnému přístup k pracovnímu trhu, byť jen krátkodobý.

2. Vytvoření samo udržitelných pracovních míst s částečnou dotační podporou.

3. Plná udržitelnost se stoprocentní dotační formou.

4. Integrace prostřednictvím produktivní činnosti

Většina sociálních podniků upřednostňuje kombinaci výše uvedených forem integrace.





Esser (2000)	Defourny (2006)	Student research FSS OU (2012)
aculturation		Vzdělávání (teoretická příprava na zaměstnání, na hledání zaměstnání)
placement	Přechodné zaměstnání se zaškolením  Zaměstnání se stoprocentní finanční podporou	Trénink (pracovní/sociální) rehabilitace, rekvalifikace
interaction	Zaměstnání s částečnou finanční podporou	Zaměstnání s částečnou finanční podporou (ESF)
identification	Udržitelné zaměstnání bez finanční podpory	Otázka budoucí schopnosti udržet pracovní místa díky jejich produkci po skončení dotace (tj. od roku 2013, dle trvání jednotlivých projektů)



Ve zkoumaných sociálních podnicích - jednotně deklarovaný cíl „integrace určité znevýhodněné skupiny osob prostřednictvím jejího pracovního uplatnění“, avšak způsob jeho naplňování se u jednotlivých podniků značně lišil (ve shodě s Defourny, 2006). V zásadě bychom mohly identifikovat dva způsoby:

1. Snaha postupně projít všemi formami integrace (od akulturace po identifikaci, resp. od přechodného zaměstnání se zaškolením po udržitelné zaměstnání bez finanční podpory)
2. „Rovnýma nohama do interakce“ (tedy bezprostřední poskytnutí pracovních míst na základě získání určité finanční podpory, většinou z ESF)



## **Snaha postupně projít všemi formami integrace**

- dlouhodobá profesní zkušenost sociálního podnikatele s vybranou skupinou znevýhodněných osob
- sociální podnikatel původní profesí sociální pracovník nebo manažer sociální služby určené právě pro zvolenou cílovou skupinu
- uvědomění, že integrace lze dosáhnout postupnými, promyšlenými a dlouhodobými intervencemi





- Snaha o vytvoření jakéhosi podpůrného multidisciplinárního týmu profesionálů, jehož cílem je flexibilně navrhovat managementu sociálního podniku přizpůsobování pracovních podmínek specifickým potřebám zaměstnanců (z cílové skupiny) a poskytovat jim případnou podporu/pomoc v jejich osobních záležitostech
- důraz na rozvoj/podporu občanských iniciativ přes informování široké veřejnosti, přes zainteresování místní samosprávy, po podporu místních formálních i neformálních skupin občanů

To vše, zdá se, s promyšleným cílem – zapojit do utváření podoby sociálního podniku maximum zainteresovaných osob, skupin, institucí (stakeholders) proto, aby se pro ně stal stejně tak významný jako pro jeho zaměstnance (tedy cílovou skupinu).



## Podoba sociální práce

**Sociální pracovník/pracovnice** - na částečný úvazek, především poskytování poradenství zaměstnancům z cílové skupiny → **inkluzie**

### **Sociální podnikatelky-zakladatelky**

s backgroundem sociální práce, které aktivně a cíleně vytvářejí a využívají prostor k ovlivňování života lokální komunity, smyslu pro společenskou zodpovědnost subjektů všech tří sektorů

→ **integrace**

# „Rovnýma nohama do interakce“

- motivace začat sociálně podnikat
- civilní zkušenost s cílovou skupinou
- rozhodli se pro byznys ve chvíli, kdy bylo možné pro něj získat finanční podporu (obvykle z ESF)
- nemají background sociální práce
- nenajdeme pozici sociálního pracovníka ani jiné pomáhající profese
- sociální podnikatelé/podnikatelky se každodenně potýkají s problémy, které plynou ze specifických potřeb jejich zaměstnanců a jak díky těmto problémům musí přizpůsobovat pracovní podmínky
- s těmito potížemi se obvykle potýkají sami





## Podoba sociální práce

- Sociální pracovníky/pracovnice nezaměstnávají
- Nedisponují podpůrným multidisciplinárním týmem, který by působil v integračních dimenzích *aculturation-placement* (Esser, 2000), jejichž postupné dosažení zdá se být podmínkou pohybu v dimenzi *interaction* a postupu do dimenze *identification*
- Sociální podnikatelé/podnikatelky se snaží laicky poskytovat základní sociální poradenství
- Sociální práce na makroúrovni (a tedy i integrační proces v jeho celistvé podobě, nejen na stupni inkluze) - můžeme se z provedených rozhovorů domnívat, že sociálním podnikatelům jakoby již na tuto činnost nestačil dech.

# Závěr

Zdá se, že sociální pracovníce a pracovníci zaměstnaní v oblasti sociálního podnikání dostávají vytoužený prostor být iniciátory změny jak v životě svých klientů (mikroúroveň), tak v životě komunity, v oblasti integrace na trh práce, ale i v možnostech ovlivňovat smysl pro společenskou zodpovědnost (makroúroveň) a snad tak dovést proces (re)integrace svých klientů do společnosti, zde prostřednictvím jejich pracovního uplatnění.

Zdá se však, že zatímco jsou sociální pracovníci najímáni k poskytování case managementu, individuálnímu poradenství, mezitím ostatní profesionálové vytváří strukturu organizace a působí na makroúrovni. Z našeho výzkumu zdá se být pro sociální práci a její integrační cíle nadějný, když tito „ostatní profesionálové-manageři“ mají background sociální práce.





Jaká je však situace v sociálních podnicích, kde sociální pracovníci nejsou a manažeři roli sociální práce vnímají jakou nepotřebnou? Jak se daří těmto podnikům dosahovat deklarovaných integračních cílů? Jde v těchto případech skutečně o místní rozvoj (ve smyslu systému) nebo o podporu jasně vymezené skupiny znevýhodněných osob?

Na tyto a další otázky nám může pomoci další fáze našeho výzkumu provedená kvantitativní výzkumnou strategií mezi českými sociálními podniky.



**Castel Robert** 2003: *From Manual Workers to Wage Labourers. Transformation Of The Social Question*, New Brunswick and London: Transaction Publishers

**Defourny Jacques** 2006: Social enterprises In Nyssens Marthe (Ed.) *Social Enterprise*, New York: Routledge

**Esser Hartmut** 2000: Soziologie. *Spezielle Grundlagen*. Band 2: Die Konstruktion der Gesellschaft, Frankfurt-New York, Campus

**Goldhorpe J. H., Lockwood D., Bechhofer F., Platt J.** 1968-1969: *The Affluent Work Series*, 3 volumes, Cambridge University Press

**Lehner Otmar Manfred** 2012: *Social Entrepreneurship Perspectives. Triangulated Approaches to Hybridity*, Jyväskylä: University of Jyväskylä

**Lockwood D.** 1964: Social integration and system integration In Zollschan, K. and Hirsch, W. (eds.) *Explorations in Social Change*, London: Routledge and Kegan

**Nicholls Alex, Cho A.** 2006: Social Entrepreneurship: The Structuration of a Field In Nicholls Alex (ed), *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*, Oxford: University Press, pp. 99–118

<http://www.emes.net>